

Dr hab. Alicja Kalus, prof. uczelni

Opole, dn. 28.06.2021r.

Instytut Psychologii

Uniwersytet Opolski

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Natalii Nadrowskiej
pt. „Indywidualne i rodzinne uwarunkowania prężności rodzinnej pary
w okresie narzeczeństwa”
napisanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Teresy Rostowskiej

Rozprawa doktorska ma układ typowy dla prac o charakterze empirycznym. Autorka wyodrębniła część teoretyczną, na którą składają się rozdziały 1 i 2 (ss. 12-85). Kolejne rozdziały (R. 3, 4, ss. 86-139) składają się na część empiryczną. Zwieńczeniem pracy jest Dyskusja wyników (R. 5, ss. 133-146). Praca zawiera również Streszczenie w j. polskim i angielskim, Wstęp, Bibliografię oraz wykaz Tabel i Rysunków. Całość pracy obejmuje 177 stron tekstu. Przyjęcie takiej struktury pracy jest zgodne z wymaganiami, stąd od strony formalnej rozprawa doktorska Pani mgr Natalii Nadrowskiej spełnia w pełni standardy stawiane pracom doktorskim o charakterze empirycznym.

Część teoretyczna stanowi bardzo rzetelne podstawy dla realizowanego projektu badawczego. Autorka przyjmuje jako wiodący Wielopoziomowy model rekurencyjnych procesów prężności rodzinnej. Prezentację założeń teoretycznych wynikających z modelu Autorka dysertacji prowadzi w sposób rzetelny i uporządkowany, zwracając szczególną uwagę na te jego założenia, które są istotne z punktu widzenia badań nad okresem narzeczeństwa. Po pierwsze – podkreśla dynamiczny charakter rodziny, która przechodzi przez kolejne fazy rozwoju. Chcę podkreślić, że Autorka trafnie zauważa, iż w klasycznych typologiach cyklu rozwoju rodziny dostępnych w literaturze rzadko wyodrębnia się okres, który poprzedza fazę małżeńską. Po drugie – Autorka podkreśla znaczenie relacyjnych, obok indywidualnych zasobów rodziny oraz po trzecie – Autorka przyjmuje, że okres przedmałżeński stanowi źródło normatywnych stresorów, stąd ukierunkowanie metodologii badań na rodzinę w sytuacji stresowej. Podsumowując: Autorka przyjmuje założenia paradygmatu rozwojowego i stresu

rodzinnego. Traktuje okres przedmałżeński (narzeczeński) jako jedną z faz życia rodzinnego, którą rozumie jako kontekst rozwoju indywidualnego i relacyjnego. W tym miejscu chcę wskazać na istotny walor pracy, którym jest odniesienie się do rodziny pochodzenia jako ważnego źródła indywidualnych i relacyjnych zasobów, ale także źródła stresu międzygeneracyjnego, który, jak słusznie Autorka zauważa ujawnia się w momentach przełomowych dla rodziny, do których zalicza przejście do fazy pary w okresie przedmałżeńskim. Wielowymiarowy model rekurencyjnych procesów prężności rodzinnej został trafnie przyjęty jako podstawa teoretyczna dla prezentowanych w pracy badań empirycznych. Dotychczas niewielu badaczy wykorzystywało jego założenia, co wskazuje na nowatorski wymiar recenzowanej pracy i jej istotny wkład w obszarze badań nad rodziną.

Odnosząc się do struktury pracy w części teoretycznej –wyodrębnienie paragrafów 1.4.1 i 1.4.2 w mojej ocenie jest w małym stopniu uzasadnione, a zabieg ich usunięcia na pewno byłby z korzyścią dla objętości tekstu w części teoretycznej. Konstrukcja prężności rodzinnej F. Walsh zawiera wszystkie istotne cechy rodziny rozumianej jako rzeczywistość relacyjna i dynamiczna w sytuacji stresowej (trudnej). Gdyby Autorka stała na stanowisku, że zawarte w wymienionych paragrafach treści są niezbędne dla projektowania realizowanych badań, oczekiwałabym uzasadnienia w formie wprowadzenia do Rozdziału 1. Przyznam, że tego elementu zabrakło mi w pracy jako całości.

W Rozdziale 2 Autorka charakteryzuje narzeczeństwo zgodnie z przyjętym założeniem, że stanowi ono jedną z faz cyklu rozwoju rodziny oraz opisuje specyfikę tego okresu, odnosząc się do aktualnych zmian, jakie charakteryzują współczesną rodzinę. Podkreśla różnice pomiędzy tradycyjnym a współczesnym rozumieniem okresu narzeczeństwa. Ten zabieg jest niezwykle ważny z punktu widzenia metodologii badań w recenzowanej rozprawie doktorskiej. Obecnie, jak pisze Autorka, powołując się na Przybył (2015) i Janicką (2009) mamy do czynienia z redefinicją pojęcia narzeczeństwa, a kryterium jego zaistnienia nie jest już tylko związane z obiektywnym faktem zaręczyn, „nie stanowi wyłącznie okresu poprzedzającego małżeństwo ani rytuału przejścia pomiędzy odejściem z rodziny pochodzenia a wstąpieniem w związek małżeński i założeniem własnej rodziny” (...) określenie tego, czy jest się w związku narzeczeńskim pozostawiono partnerom (s. 53 recenzowanej rozprawy doktorskiej). Autorka charakteryzuje w sposób rzetelny współczesne stanowiska badaczy w odniesieniu do istoty okresu narzeczeństwa. Zwraca uwagę na istotną zmienną, jaką jest czas trwania związku. Uwaga Autorki skierowana jest na poszukiwanie różnic pomiędzy narzeczeństwem a innymi formami życia w parze, np. kohabitacją. Wszystkie wymienione zabiegi jawią się jako

uzasadnione z punktu widzenia metodologii badań własnych, szczególnie operacjonalizacji pojęcia narzeczeństwo. Autorka rozumie narzeczeństwo jako okres „łączenia się w parę”, „łączenie rodzin”, „okres ten stanowi pierwszy etap powstania nowej rodziny i jest etapem mieszczącym się pomiędzy wyjściem z rodziny pochodzenia a założeniem rodziny własnej” (s. 86). W tym miejscu należy podkreślić, że Autorka sprawnie poradziła sobie z zadaniem, który prowadzi do określenia kryteriów doboru grupy badanej. W mojej opinii zabrakło tutaj odniesienia do decyzji obojga narzeczonych dotyczących zalegalizowania lub nie związku w przyszłości. W przeciwnym razie możemy mieć do czynienia ze związkiem partnerskim jako podstawą budowania rodziny. Mam tutaj na myśli pytania, np. czy planują zalegalizować swój związek? Jeśli tak, to w jakim okresie: po upływie roku, po upływie trzech lat, w nieokreślonej perspektywie czasowej. Autorka zwraca na to uwagę w pracy, pisząc: „W przeprowadzonych do tej pory badaniach, związki narzeczeńskie często włączane były w pulę związków partnerskich, bez wyraźnego rozgraniczenia na typ związku” (s. 87). Nie potrafię stwierdzić, czy takowe pytania zawarte były w autorskim wywiadzie, ponieważ Autorka nie umieściła jego treści w pracy doktorskiej.

Przechodząc do oceny części empirycznej recenzowanej pracy doktorskiej na początku należy stwierdzić, że zawiera ona wszystkie istotne elementy pracy o charakterze empirycznym.

Głównym celem badań prowadzonych na użytek pracy doktorskiej „była ocena indywidualnych i rodzinnych uwarunkowań prężności rodzinnej narzeczonych” s. 88). Do uwarunkowań indywidualnych Autorka zaliczyła: (1) formalne właściwości planowania i realizacji celów i (2) strategie radzenia sobie ze stresem, zaś do rodzinnych: ocenę funkcjonowania rodziny pochodzenia. Proces prężności rodzinnej Autorka rozumie jako system wierzeń, wzorców organizacyjnych życia rodzinnego oraz komunikacji i rozwiązywania problemów (s. 88). Autorka sformułowała także cztery cele szczegółowe: (1) analiza różnic w zakresie właściwości planowania, strategii radzenia sobie ze stresem, funkcjonowania rodziny pochodzenia oraz procesów prężności rodzinnej pomiędzy grupami narzeczonych o zróżnicowanym stażu: do roku czasu – pierwsza grupa i powyżej roku do 3 lat – druga grupa.. Zabieg uważam za bardzo trafny, gdyż uniknęła Autorka zarzutu o braku różnicy między okresem narzeczeńskim a związkiem o charakterze kohabitacyjnym. Szkoda, że ta informacja, obok decyzji dot. zalegalizowania związku nie znalazła swojego miejsca w wyjaśnianiu pojęcia narzeczeństwo, które Autorka przyjęła na użytek swojej pracy (s. 86). Wszystkie one są obecne w pracy, jednak spójna definicja pojęcia centralnego z punktu

widzenia pracy, jakim jest narzeczeństwo byłaby mile widziana. Drugi cel szczegółowy „dotyczył analizy związków pomiędzy czynnikami indywidualnymi, rodzinnymi a procesami prężności rodzinnej. Trzeci cel – poszukiwanie predyktorów prężności rodzinnej, czwarty – „zbadanie interakcyjnego aspektu jaki odgrywa staż związku oraz wiek narzeczonych w relacji pomiędzy zmiennymi indywidualnymi i rodzinnymi a procesami prężności rodzinnej” (s. 88). Odpowiednio do sformułowanych celów badań Autorka postawiła pytanie badawcze o charakterze eksploracyjnym (P 1, 2, 3 i 4, 9) i hipotezy. W każdej z postawionych hipotez autorka zawarła sformułowanie: „Przedstawione w rozdziałach teoretycznych założenia oraz wyniki badań empirycznych umożliwiają postawienie hipotezy”. Dokładna lektura rozważań teoretycznych zawartych w pracy nie pozostawia cienia wątpliwości, że stanowi ono rzetelne uzasadnienie dla postawionych w pracy pytań i hipotez badawczych. Spotyka się w pracach doktorskich z psychologii praktykę omawiania najważniejszych ustaleń przy każdej z hipotez, jednak w recenzowanej pracy byłoby to traktowane jako powtórzenie, gdyż rozważania teoretyczne są prowadzone w sposób uporządkowany, zgodny z przyjętą kolejnością stawianych hipotez. Na uwagę, jako walor recenzowanej pracy zasługuje zaprezentowany model badawczy (s. 92).

Aby zrealizować cele pracy Autorka przebadła łącznie 118 par (236 osób) w okresie narzeczeństwa. Autorka w rzetelny sposób prowadzi prezentację badanej grupy, korzystając z graficznych form prezentacji danych, co czyni tę część pracy bardziej przejrzystą. Osoby badane były rekrutowane w sposób celowy: uczestnicy kursów przedmażeńskich, osoby w trakcie uzgadniania terminu zawarcia małżeństwa w USC oraz osoby, które deklarowały narzeczeństwo i chęć zawarcia małżeństwa. Autorka w sposób rzetelny prezentuje kryteria włączenia i wyłączenia do/z grupy badanej. W prowadzeniu badań kieruje się zasadami etyki badacza, uzyskując zgodę na udział w badaniu.

Autorka zastosowała odpowiednie narzędzia badawcze (4 kwestionariusze oraz autorski kwestionariusz wywiadu) do poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Wśród kwestionariuszy są: Wielowymiarowy Kwestionariusz Planów (WKP) Błażek, Kadzikowska-Wrzosek, Inwentarz do Pomiaru Radzenia Sobie ze Stresem Mini-COPE w polskiej adaptacji Juczyńskiego i Ogińskiej-Bulik, Skale Oceny Rodziny (SOR) w polskiej adaptacji Margasińskiego oraz Skala Prężności Rodzinnej FRAS-PL w adaptacji Nadrowskiej, Błażek, Lewandowskiej-Walter.

Jak wspomniałam wyżej, wysoko oceniam wybór modelu prężności rodzinnej F. Walsh. Wybór ten stawiał jednak Autorkę w sytuacji trudnej, ponieważ wybrany model teoretyczny był

dotychczas nieużyteczny empirycznie, tj. brakowało narzędzia badawczego, którym mogła się posłużyć. Jednak problem ten Autorka rozwiązała mistrzowsko, adaptując na grunt polski Family Reselience Assessment Scale FRAS. Stanowi to bardzo ważny walor pracy i znacznie podwyższa jej znaczenie w badaniach nad rodziną.

Otrzymane wyniki badań Autorka poddała analizom statystycznym przy użyciu programu IBM SPSS Statistics 24. Użyła właściwych testów statystycznych. Prezentację wyników swoich badań Autorką prowadzi w sposób rzetelny, przejrzysty, pamiętając o przyjętym podziale zmiennych na indywidualne i rodzinne. Omawiając wyniki badań przytacza treść pytań i/lub hipotez badawczych, co ułatwia czytelnikowi odbiór prezentowanych treści. Świadczy o bardzo dobrym warsztacie badawcza. Dyskusję otrzymanych wyników Autorka prowadzi w sposób uporządkowany, rzetelny, odnosząc się do dotychczasowych ustaleń w literaturze. Potrafiła również nakreślić kierunki dalszych badań, w formułowaniu których korzysta z własnych doświadczeń. Odważnie formułuje także ograniczenia własnych badań. Stanowi to o dojrzałości Badaczki. Na podkreślenie zasługuje także bogate piśmiennictwo polskie i anglojęzyczne.

Reasumując, przedstawioną do oceny rozprawę doktorską należy uznać jako niezmiernie ważny ze społecznego punktu widzenia, bardzo dobrze zrealizowany projekt badawczy, który oceniam bardzo wysoko.

Stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji dysertacja Pani mgr Natalii Nadrowskiej Indywidualne i rodzinne uwarunkowania prężności rodzinnej pary w okresie narzeczeństwa spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, zgodnie z Ustawą o tytułach i stopniach naukowych z dnia 14 marca 2003 r., art. 31 (Dz. U. nr 65 poz. 595 z późn. zm.) i mam zaszczyt przedstawić Radzie Dyscypliny Psychologia Uniwersytetu Gdańskiego wniosek o dopuszczenie Pani mgr Natalii Nadrowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.